

JAN ILUK

PAP SŁUPSK

PÓŻNORZYMSKIE PAŃSTWO WOBEC CHRZEŚCIJAŃSKO-ŻYDOWSKIEGO KONFLIKTU (IV I V WIEK N.E.)

1. Ecclesia i synagoga w państwie rzymskim

Historykom dziejów późnego cesarstwa, chrześcijaństwa i judaizmu wydarzenia IV wieku przynoszą w równym stopniu wiele satysfakcji i wiele żmartwień. Ów ostatni już, przynajmniej w części zachodniej cesarstwa, czas antycznego jeszcze porządku jest w dziejach cywilizacji europejskiej istotnym przełomem religijnym. Z początkiem tego wieku do grona uznawanych przez państwo religii (*religio licita*) dołącza chrześcijaństwo. Spośród wielu kultów i religii rzymskich, greckich, hellenistycznych i egipskich, jakie przez wieki istnienia rzymskiego państwa znajdowały swoich wyznawców w tamtym społeczeństwie, tylko dwie zajmować będą uwagę rzymskich cesarzy i ich prawników do ostatnich dni istnienia Zachodniego Cesarstwa i od pierwszych dni istnienia Wschodniego Cesarstwa – zarodka państwa bizantyjskiego. Były nimi judaizm i chrześcijaństwo, które nie kończą, jak wiele innych kultów, swego żywota wraz z wygaśnięciem epoki antycznej. Mając od początku IV wieku równy status prawny w państwie, rywalizować będą o wyznawców w społeczeństwie rzymsko-hellenistycznym i o dobre stosunki z państwem.

Walka o byt nie toczy się poza sferą zainteresowań państwa. Mamy dość dowodów, aby stwierdzić, że konflikt ten był więcej niż kontrolowany przez administrację rzymską i rozstrzygnął się na korzyść Kościoła za sprawą interwencji państwa. Przy czym judaizm nie wychodzi z tej walki do końca przegrany, a więc nie staje się *religio illicita*. W IV wieku, chyba po raz ostatni w dziejach rzymskiego antyku, w tak precyzyjny sposób, z myślą o państwie, kierowano się zasadą „dziel i rządź”. Jest prawdą, że Kościół rósł w potęgę¹, jednak synagog, na podobieństwo świątyń pogańskich, nie wolno było zamykać, chociaż Żydzi i judaistyczni prozelici stopniowo tracili swobody

¹ Por.: J. Iluk, *Kościelna akumulacja złota w późnym Cesarstwie Rzymskim*, Przegląd Religioznawczy 1994, 4/174, s. 49-65.